

CHAPAQAY O‘QUVCHILAR YOZUVIDA KUZATILADIGAN XATOLIKLARNI
ANIQLASH VA BARTARAF ETISH TEXNIKASI

O‘roqova Gulnoza Baxtiyor qizi

Xalqaro Nordik Universiteti magistratura talabasi

mail: g.oroqova@nordicuniversity.org

ORCID: 0009-0007-1814-8867

Telefon raqami: +998881169800

Anotatsiya: *Ushbu maqolada chapaqay o‘quvchilarning yozuv jarayonida uchraydigan tipik xatoliklar — harflarni teskari yozish (mirror writing), harf shaklining buzilishi, yozuv tezligining sustligi, smudj (siyoh yoki qalam izining tarqalishi) va noqulayliklar — tizimli ravishda o‘rganilgan. Tadqiqot aralash metod (sifat va miqdoriy) asosida olib borilib, 7–9 yoshli 40 nafar o‘quvchi ishtirokida amalga oshirilgan. Eksperimental kuzatuvlar va yozuv diagnostikasi natijalariga tayangan holda, chapaqay o‘quvchilarning yozuvdagi qiyinchiliklari asosan psixomotor emas, balki ergonomik va pedagogik sharoitlar bilan bog‘liqligi aniqlangan. Shuningdek, maqolada yozuv texnikasini yaxshilash uchun ergonomik moslash, qog‘oz burchagini optimallashtirish, maxsus qalam va moslashtirilgan mashq metodlarini qo‘llash bo‘yicha samarali tavsiyalar ishlab chiqilgan. Tadqiqot natijalari chapaqaylikni nuqson sifatida emas, balki individual yondashuv talab qiluvchi xususiyat sifatida baholash zarurligini ta’kidlaydi hamda o‘qituvchilar malakasini oshirish va ta’lim jarayonini moslashtirishning ilmiy-amaliy ahamiyatini ochib beradi.*

Kalit so‘zlar: *chap-qo‘l dominatsiyasi, mirror writing fenomeni, psixomotor-ergonomik omillar, yozuv koordinatsiyasi, sensor-motor integratsiyasi, smudj va qalam-siyoh interferensiyasi, grafomotor ko‘nikmalar, disleksiya va disgrafiya differensial analizi.*

Kirish

Yozma nutq — ta’lim jarayonida asosiy kommunikatsiya vositasi bo‘lib, o‘quvchilarning bilimlarini shakllantirish, fikrlarni aniq ifodalash va akademik faoliyatda muvaffaqiyatga erishishda muhim rol o‘ynaydi. Biroq, Handedness (qo‘l ustunligi) jihatidan ta’sir ostida bo‘lgan o‘quvchilar, xususan, “chapaqay” (chap qo‘lida ustunlikka ega) bolalarda yozuv jarayonida turli xatoliklar, qiyinchiliklar va noqulayliklar kuzatilishi mumkin. Izlanishlar shuni ko‘rsatadiki, chapaqay o‘quvchilar ba’zi hollarda so‘z va harflarni teskari yozish (masalan, “egilish”lar, “mirror writing”), harf shakllari chala yoki nomutanosib bo‘lishi, yozuv sustligi, so‘ng miniq smudj (qalam yoki siyoh aralashmasi) va noqulay yozuv holati (qalamni noto‘g‘ri tutish, noto‘g‘ri daftarga yozish holati) kabi muammolarga duch keladi. Shu bois, maktab bosqichida chapaqay o‘quvchilarga mos, ilmiy asoslangan va pedagogik jihatdan samarali yozuvni shakllantirish texnikalarini ishlab

chiqish va amaliyotga joriy etish dolzarb masala hisoblanadi¹⁵². Ushbu maqola bilan maqsad — chapaqay o'quvchilarning yozuvidagi xatoliklar xususiyatlarini aniqlash, ularning sabablarini tahlil qilish va ularga qarshi samarali bartaraf etish texnikalarini taklif etishdir. Savol: “chapaqay o'quvchilar yozuvida qanday xatoliklar uchraydi?”, “bular qanday sabablarga bog'liq?”, “qanday metodlar yordamida xatoliklarni aniqlash va bartaraf etish mumkin?” — ga ilmiy yondashuv orqali javob izlanadi.

Metodologiya

Ushbu maqola dizayni — aralash (miqdoriy + sifatli) yondashuv asosida tuzildi. Quyida uning usullari, ishtirokchilar, vositalar va jarayon bayon etiladi.

Ishtirokchilar

Tadqiqotga 7–9 yoshdagi 40 nafar maktab bolasi jalb qilindi. Ulardan 20 nafari chapaqay deb aniqlangan (chap qo'lida dominantsiya), qolgan 20 nafari o'ng qo'lida yozuvchi o'quvchilar — qiyosiy (kontrol) guruh sifatida tanlandi. Guruh tanlashda qo'l ustunligi aniqlash uchun oddiy qo'l preferentsiyasi anketasi + o'qituvchi va ota-onaning ma'lumotlariga asoslangan so'rov qo'llanildi.

Ma'lumot yig'ish vositalari va usullari

1. Yozma testlar — har bir o'quvchidan quyidagi mashqlar talab qilindi:

1. Oddiy nutq matnini ko'chirish
2. Diktant (og'zaki matnni yozma shaklda qayta yozish)
3. Erkin ijodiy yozuv (erkin fikrda qisqa parcha yozish)

Ushbu mashqlar orqali harf shakllari, qator tartibi, imlo, punktuatsiya, umumiy yozuv neatligi, smudj va qalam tutish holati tahlil qilindi.

2. Daftar va sinfdagi yozuvlarni kuzatish — maktab darslarida o'quvchilarning kundalik yozuv mashg'ulotlari (matematikadan yechimlar, insho, qog'ozga javob yozish va hk.) kuzatildi. Bu jarayonda qog'ozni joylashtirish burchagi, qalam/tushta tutish uslubi, qo'l holati, smudj holati, qo'l harakatlari va holatiga diqqat qilindi.

3. So'rovnomalar va intervyu — o'qituvchilar va ota-onalar orasida maxsus intervyular o'tkazildi: chapaqay bolalarning yozuvdagi qiyinchiliklari, ularni o'qitishdagi tajriba, qo'l ustunligiga moslashish choralarining mavjudligi, ayniqsa qog'oz va qalam bilan ishlash bo'yicha feedbacklar. Bundan tashqari, o'quvchilardan qog'oz, qalam va yozuv qulayligi, qog'oz burchagini qanday joylashtirishi borasida so'rovnomalar olindi.

4. Tahlil metodlari — yig'ilgan yozma matnlar analizi kvantitativ (xatoliklar soni, smudj chastotasi, yozuv tezligi va neatlik darajasi) va sifatli (harf shakli, qaydirishlar, qalam tutish holati, qo'l holatidagi noqulayliklar) jihatdan amalga oshirildi.

5. Nazariy tahlil va solishtirish — natijalar xalqaro tadqiqotlar bilan solishtirildi, xususan: *Some Educational Problems of Left-Handedness, Left-handedness: A Writing Handicap?*, hamda nemis maktab o'quvchilari orasida olib borilgan *Incidence of left-handed writers and*

---

¹⁵² *Some Educational Problems of Left-Handedness. Acta Paedagogica Vilnensia.*

the inverted writing position in a sample of 2194 German elementary school children tadqiqotlari natijalari bilan tahlil qilingan¹⁵³.

Ushbu kombinatsiyalangan metodologiya orqali bozorga oddiy “yozma test + kuzatuv” jihatidan emas, balki keng qamrovli va holatga mos — motor-kognitiv, pedagogik hamda psixologik aspektlarni qamrab oluvchi yondashuv tatbiq etildi.

Natijalar

Ushbu maqla daomida olib borilgan ishimz natijalari quyidagicha:

Chapaqay guruhdagi o‘quvchilarda standart yozma testlarda imlo xatolari, harflarning noto‘g‘ri shakllari, so‘z tartibida teskari yozuv holatlari qabariq ko‘rindi. Ayniqsa “o”, “p”, “b”, “d” kabi harflar noto‘g‘ri aylash, aks yozilishi (mirror writing) holati uchradi. Daftar va darsdagi yozuvlarda qo‘l holati va qog‘oz burchagi noto‘g‘ri ekanligi munosabati bilan smudj, notekis qatorlar, harflar orasidagi nolik joylar, ba‘zi hollarda esa qo‘l mushaklarida charchash va noqulaylik sezildi. Qalam tutish uslubi ham ko‘p hollarda standart tripod (uch barmoq) uslubidan farq qilib, “hook” holatida bo‘lib, istiqbol (line) bo‘yicha harakat qog‘ozni surish bilan emas, balki “itish” harakati bilan amalga oshirilgan — bu esa yozuv suvet va neatligiga salbiy ta‘sir ko‘rsatdi. So‘rovnomalar va intervyu natijalari shuni ko‘rsatdiki, oliy malakali o‘qituvchilarning aksariyati chapaqay bolalar uchun alohida yozuv metodikasi bilan tanish emas; maktab sharoitida qog‘ozni burish, maxsus qalam yoki qulay stul/desk, mos mebel ta‘minoti kabi moslamalar kamdan-kam hollarda ta‘minlanadi. Bu esa o‘quvchilarning noqulay holatda yozishiga olib keladi. Agar yozuv mashqlari muntazam va mos yozuv texnikasi bilan olib borilsa — ya‘ni qog‘oz burchagi to‘g‘ri, qalam tutish, qo‘l pozitsiyasi, smudjni oldini olish choralari qo‘llanilsa — chapaqay guruhdagi yozuv neatligi va xatolik darajasi sezilarli darajada tushdi. Shuni ham ta‘kidlash lozimki, ba‘zi chapaqay o‘quvchilar — ayniqsa, yosh bolalar — yuqorida tilga olingan “mirror writing” va qo‘l holati muammolarini vaqt o‘tishi va mos mashq bilan bartaraf qila oldi, ya‘ni bu holatlar obligat emas, balki pedagogik sharoit va moslashuvga bog‘liq.

Tahlil va Muhokama

Ishimiz natijalari va adabiyot tahlillari shuni ko‘rsatadiki:

Chap qo‘l bilan yozuvchi bolalar uchun qog‘oz joylashishi, qog‘oz burchagi, pen–paper interaksiyasi kabi ergonomik detallar juda muhim. Agar bu omillar mos bo‘lmasa — “hook” holat, smudj, harf notekisligi kabi muammolar paydo bo‘ladi. Ko‘plab o‘qituvchilar — xususan tarixda — chapaqay bolalar uchun mos yozuv pedagogikasidan bexabardir. Masalan, tadqiqotlardan biri shuni ko‘rsatadiki, ingliz maktablarida faqat 13% o‘qituvchilarda chapaqaylar uchun maxsus yozuv strategiyasi mavjud. Shuningdek, ba‘zi o‘quvchilar “yozuv handicapi” sifatida ko‘riladi; aksariyat hollarda noto‘g‘ri tushuncha —

---

¹⁵³ Incidence of left-handed writers and the inverted writing position in a sample of 2194 German elementary school children. PubMed.

“chap qo‘l bilan yozuv – yomon yozuv” stereotipi mavjud. Biroq ilmiy tadqiqotlar (masalan, “Left-handedness: A Writing Handicap?”) shuni ko‘rsatadiki, chapaqaylik o‘zi yozuv nuqsoni emas — faqat mos metod va pedagogik yondashuv etishmasligi muammo tug‘diradi¹⁵⁴. Muommoni samarali bartaraf etish uchun esa quyidagi texnikalar va pedagogik tavsiyalar berishimiz mumkin:

1. Ergonomik sozlash va mos mebel-ta‘minot — qog‘ozni chap qo‘l yozuvchilarga qulay burchakda joylashtirish, daftarlilik stol va stulni moslash, maxsus “chap qo‘l uchun mo‘ljallangan” qalam yoki ruchka ishlatish.

2. Yozuv texnikasi bo‘yicha individual yondashuv — har bir o‘quvchining qo‘l ustunligi, motor ko‘nikmalari va qulay joylashuviga qarab yozuv mashqlari tashkil etish.

3. Vizual-motor mashqlar va qo‘l koordinatsiyasini rivojlantirish — misol uchun, harf shakllarini lenta bilan qog‘ozga chizish, geometrik shakllardan chizish, bo‘yoq bilan kontur bo‘yash, qog‘ozda harakatlanish mashqlari. Bu mushaklarni mustahkamlash va qalam-harakat koordinatsiyasini yaxshilashga yordam beradi.

4. Muqobil yozuv uslublari qo‘llab-quvvatlash — agar kerak bo‘lsa, kursiv yozuv o‘rniga blok harflar bilan yozishni ruxsat berish, biroq harf shakli va neatlik mezonlarini saqlab.

5. O‘qituvchilarni malakasini oshirish — chapaqay bolalar bilan ishlashda ergonomiya, qog‘oz va qalam pozitsiyasi, yozuv texnikasi bo‘yicha maxsus seminarlar, treninglar tashkil etish.

Ushbu maqola davomida shuni ko‘rsatishimiz mumkinki, chapaqaylik — yozuvda nuqson yoki “qobiliyatsizlik” emas; buning asosida — ergonomik va pedagogik sharoitlarning etishmasligi, yozuv texnikasining individual jihatdan moslashmasligi yotadi. Shuning uchun, maktab ta‘lim jarayonida chapaqay bolalar uchun mos metod va sharoit yaratish hamda o‘qituvchilarni xabardor qilish muhimdir. Bundan tashqari, hozirgi kunda yuksak texnologiyalar davrida — masalan, Assessment of Developmental Dysgraphia Utilising a Display Tablet kabi tadqiqotlar — elektron planshetlar va raqamli yozuv vositalari yordamida ham bolaning yozuv qobiliyatini tahlil qilish mumkinligini ko‘rsatmoqda¹⁵⁵. Bu bosqichda chap va o‘ng qo‘l bilan yozuvchilarga mos dasturlar yaratish va qo‘llash, yozuvdagi motor va kognitiv ko‘nikmalarni rivojlantirishda yangi imkoniyatlar ochadi.

Xulosa

Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, chapaqay o‘quvchilarning yozuvida uchraydigan asosiy xatoliklar — harf shakllari noto‘g‘riligi, teskari yozuv, smudj, noqulay yozuv holati va sust yozuv tezligi — ko‘pincha motor koordinatsiyasi muammolari emas, balki pedagogik va ergonomik sharoitlarning yetishmasligi bilan bog‘liq. Agar maktablarda chapaqay bolalarga mos ergonomik jihozlar, alohida yozuv metodikasi va individual yondashuv joriy qilinsa, ularning yozuvi ancha aniq, neat va o‘ziga xos bo‘lishi mumkin.

¹⁵⁴ Karimova, D., & O‘rinboyeva, S. (2021). Chapaqay o‘quvchilarning psixofiziologik xususiyatlari va moslashtirilgan ta‘lim yondashuvlari. Ta‘lim jurnali, 4(2), 55–63

¹⁵⁵ Assessment of Developmental Dysgraphia Utilising a Display Tablet. arXiv preprint, 2024

TANQIDIY NAZAR, TAHLILY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'UYALAR

Shuningdek, raqamli yozuv va analiz vositalari (planshetlar, maxsus yozuv diagnostika algoritmlari) chapaqaylik sababli yuzaga keladigan yozuv muammolarini aniqlash va bartaraf etishda istiqbolli yo'l bo'lishi mumkin.

Tavsiya: maktab va maktabgacha ta'lim muassasalarida chapaqay bolalar bilan ishlash bo'yicha metodik qo'llanmalar ishlab chiqish, o'qituvchilarni mos metodlar bilan tanishtirish va individual moslashtirilgan yozuv mashq dasturlarini joriy etish.

Foydalanilgan adabiyotlar :

Xalqaro adabiyotlar:

1. Some Educational Problems of Left-Handedness. Acta Paedagogica Vilnensia.
2. Peachey I. Left-handedness: A Writing Handicap? Visible Language, 2004.
3. Incidence of left-handed writers and the inverted writing position in a sample of 2194 German elementary school children. PubMed.
4. Handedness and writing performance. PubMed, 2004.
5. Struggles of Left-Handed Children and How to Help Them. EuroSchool blog.
6. Assessment of Developmental Dysgraphia Utilising a Display Tablet. arXiv preprint, 2024.
7. Automated Systems For Diagnosis of Dysgraphia in Children: A Survey and Novel Framework. arXiv, 2022.

O'zbek adabiyotlari:

1. Ahmedov, M. (2019). Boshlang'ich sinflarda yozuv malakalarini shakllantirish metodikasi. Toshkent: O'qituvchi nashriyoti.
2. Karimova, D., & O'rinboyeva, S. (2021). Chapaqay o'quvchilarning psixofiziologik xususiyatlari va moslashtirilgan ta'lim yondashuvlari. Ta'lim jurnali, 4(2), 55–63.
3. Sattorov, A. (2018). Yozma nutqni rivojlantirishda grafomotor ko'nikmalarining o'rni. Boshlang'ich ta'lim, 3(1), 41–48.
4. Nishonova, G. (2020). Boshlang'ich sinf o'quvchilarida yozuv malakasini takomillashtirishning ergonomik omillari. Pedagogika, 12(5), 29–36.
5. Usmonaliyeva, N. (2022). Disgrafiya va disleksiya holatlarini diagnostika qilishning metodik asoslari. O'zbekiston psixologiya jurnali, 7(3), 77–85.
6. Qo'ldoshev, B. (2017). Yozuvni o'rgatishda individual yondashuv tamoyillari. Pedagogik izlanishlar, 2(6), 101–110.